

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
•СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ•
ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
SOFIA UNIVERSITY
•ST. KLIMENT OHRIDSKY•
FACULTY OF LAW

Посолство на Унгария
София

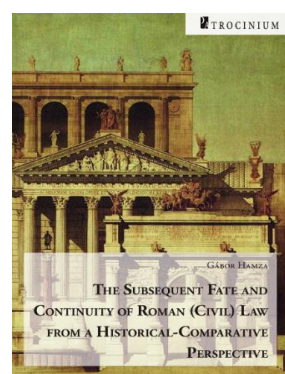
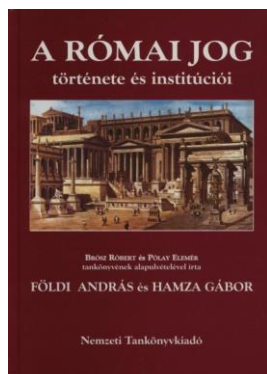

Институт Балаши
Унгарски културен
институт

**Проф. д.н. Габор Хамза, редовен професор по римско право в
Университета “Лоранд Йотвьош” в Будапеща,
редовен член на Унгарската академия на науките**

УНГАРСКАТА КОНСТИТУЦИЯ И КЛАСИЧЕСКИТЕ ПРИНЦИПИ НА КОНСТИТУЦИОННАТА НАУКА

**Софийски университет „Св. Климент Охридски“,
6 април 2017 г.**

Габор Хамза (роден в Будапеща, 1949 г.), унгарски юрист, университетски преподавател, член на Унгарската академия на науките. Международно признат експерт по римско право и по сравнително частно право.

Завършва Университета "Лоранд Йотвъош" в Будапеща, специалност "право". Защищава професура през 1984 г. От 1986 г. е гост-преподавател в италиански, американски, френски, испански, белгийски, холандски и южноафрикански университети. От 1999 г. редовно изнася семинари на английски и немски език в рамките на програма Еразъм в Юридическия факултет на Университета "Лоранд Йотвъош". През 2000 г. в съавторство с Андраш Фьолди издава учебника и наръчник "История и институции на римското право", чието преработено и допълнено тринадесето издание излиза през 2008 г. През 2004 г. става член-кореспондент на Унгарската академия на науките (УАН). Многократно участва в унгарски и международни конгреси. Автор на над 1300 научни публикации. Носител на множество награди, член на ред комисии, редколегии и международни дружества.

Членства в организации: Комисия за държавна и правна наука, Комисия по политически науки, Center for European Studies, Budapest-Szombathely - председател, Международна комисия на Унгарската правна асоциация, съпредседател на Секцията по история на правото и римското право към Съюза на юристите в Унгария; председател на катедрата по римско право и сравнително частно право към Европейската правна академия, член на Академията на европейските частни юристи, American Foreign Law Association, Association Française des Historiens des Idées Politiques, Centro Internazionale Ricerche Giuridiche, Cicero Foundation - Maastricht-Париж, Консултативен съвет, Columbia University Council for European Studies консултативен съвет, Gruppo di Ricerca sulla Diffusione del Diritto Romano, Instituto de Estudios Jurídicos Internacionales Conde de Aranda, Laboratorio di Storia Costituzionale "Antoine Barnave", Организация на американските историци, почетен член на Romanian Association for Study of Comparative Private Law, Sociedad Espanola de Derecho Romano, Sociedad Latinoamericana de Derecho Romano, Société d'Histoire du Droit, Société Internationale "Fernand De Visscher" pour l'Histoire des Droits de l'Antiquité, Société Internationale pour l'Histoire du Droit Grec et Hellénistique, Société Jean Bodin pour l'Histoire Comparative des Institutions, The American Society of International Law, Vereinigung für Verfassungsgeschichte, Zentrum Historische Neuzeitforschung

Награди: Doctor Honoris Causa (Danubius University 2016), Iura Orientalia - Oriens Arca Iuris (Рим, 2014), Среден кръст на ордена за заслуги на Унгария (2014), "Алберт Сент-Дьорди" (2005), Офицерски кръст на ордена за заслуги на Република Унгария (2000), Награда за обществени науки "Ференц Деак" (2000), Почетен плакет "За унгарското висше образование" (1999), Почетен медал "Петер Пазман" (1994).

**Проф. д.н. Габор Хамза, редовен професор по римско право в
Университета “Лоранд Йотвъош” в Будапеща,
редовен член на Унгарската академия на науките**

УНГАРСКАТА КОНСТИТУЦИЯ И КЛАСИЧЕСКИТЕ ПРИНЦИПИ НА КОНСТИТУЦИОННАТА НАУКА

1. В първата част на моята лекция бих искал да направя един преглед на историческите аспекти на конституционната система и на унгарския конституционен опит. Преди приемането на Конституцията през 1949 г. макар и да беше държава, чиято конституционна система беше основана на принципите на конституционализма от различни епохи, но нямаше писана Конституция (на английски: “unwritten constitution” или “uncodified constitution”), подобно на Англия. Вместо писана Конституция в Унгария имаше „историческа Конституция, основана на мрежа от т.нар. конституционни закони, т.е. закони с изключително значение.

В немската правна лексика съществува терминът “Grundgesetz” (“Основен закон”), което е много важно от гледна точка на официалното название на новата, актуална Конституция на Унгария, защото тази конституция не се нарича „Конституция на Унгария“, а „Основен закон на Унгария“- именно поради исторически причини.

Трябва да подчертаем, че промулгирането на първата писана унгарска Конституция (т.нар. Конституционна харта) по различни причини става през август 1949 г. (Закон № XX от 1949 г.)

2. Различни исторически причини могат да обяснят по адекватен начин защо Унгария, макар и без писана конституция (Конституционална Харта), е конституционна държава, най-малкото до 19 март 1944 г. – денят на военната окупация на страната от Германия (“Deutsches Reich”) по време на Втората световна война. Трябва да се отбележи обаче, че съществува дискусия между унгарските историци и конституционалисти относно точната дата за края на конституционната държава в Унгария.

По ирония на историята първата писана Конституция на Унгария е социалистическа - приета през 1949 г. и създадена, макар и да не става въпрос само

за писмената традиция по отношение на текста, по формалния модел на Сталинската Конституция от 5 декември 1936 г. Това е новата, втора поред конституция на СССР (първата конституция, но на Съветска Русия е приета през 1918 г.), която следва първата конституция на СССР от 1924 г. и остава с някои изменения в сила чак до т.нар. Брежнева Конституция, промулгирана през 1977 г.

3. Трябва да се отбележи, че Унгарската Конституция от 1949 г. не е легитимна, защото е приета от Парламента, чиито депутати не са избрани по демократичен начин. В Унгария през 1949 г. на изборите могат да бъдат избрани само кандидати на т.нар. Унгарски Патриотичен Фронт, който няма демократична, политическа и правна легитимност. Това от своя страна води до липса на легитимност и на самата Конституция, и на прокламираната въз основа на нея Унгарска Народна Република (на унгарски: "Magyar Népköztársaság").

Конституцията от 1949 г. остава в сила до 31 декември 2011 г., макар и със съществени и многобройни изменения. Приблизително 95 % от оригиналния текст на Конституцията от 1949 г. е изменян, отменен или заменен. Така Унгария остава единствената страна в двадесет и осемте държави-членки на Европейския съюз (след присъединяването и на Хърватска от 1 юли 2013 г.), която запазва или казано по друг начин, поддържа своята „стара“ и твърде „остаряла“ и напълно неадекватна Конституция.

4. Една твърде специфична конституционна система се създава в Унгария след дълбоките и съществени политически и икономически промени през 1989-1990 г. в страната. Първата част на унгарската конституционна система с по-скоро комплексен характер, е създадена върху съществено променения текст на Конституцията от 1949 г. Втората част на конституционната система се състои от множество т.нар. основни, конституционни закони (на немски: "Eckgesetze"), които уреждат напр. финансирането на политическите партии, отношенията между Църквата и държавата и пр. Третата част на унгарската конституционната система е съставена от решенията на Конституционния съд (на унгарски: "Alkotmánybíróság").

5. Конституционният съд, създаден на 1 януари 1990 г., няколко месеца преди демократичните избори през март и април същата година, развива в значителна част новите принципи съобразно традиционните ценности на европейския

конституционализъм. Освен това друга особеност на унгарското конституционно развитие е т.нар. „Невидима Конституция“ (на немски: “unsichtbare Verfassung”, на английски: “invisible constitution”), което е термин, въведен от първия председател на Унгарския Конституционен съд.

6. Би трябвало към всичко това да добавим и основните закони, приети в годините 1989-1990. Тези *leges fundamentales* всъщност променят партийната система, като въвеждат партийния плурализъм, създават Конституционния съд, гарантират чуждестранните инвестиции, и в своята цялост наред с текстовете на Конституцията изграждат основите на демократичната унгарска държава.

7. Фактът, че унгарският законодател дава названието „Основен закон“ на новата (*lex fundamentalis*), не е някаква специфика само за Унгария. В Европа Конституцията на Германия (на немски: “Bundesrepublik Deutschland”) и на Холандия също се наричат „Основен закон“ (на холандски “Grondwet”). Трябва да се подчертае, че от гледна точка на терминологията „Основен закон“ (*lex fundamentalis*) се наричат конституциите и на редица други държави извън Европейския континент.

8. Би трябвало да споменем Доктрината на Светата Корона на Свети Стефан (1000-1038 г.), първият крал на Унгарското кралство (на латински: “Regnum Hungariae”), и създател на Унгарската държава. Тази доктрина винаги е имала изключително значение, вкл. и от правна гледна точка. В тази връзка трябва да отбележим, че въз основа на Закон № . XXXIV от 1930 г. от тогава всички съдебни решения на всички инстанции - от Върховния Касационен съд до местните съдилища на първа инстанция се произнасят в името на Светата Корона на Свети Стефан.

9. Светата Корона на Свети Стефан е символът на Унгарската държава (“Regnum Hungariae”). Правната доктрина, чиито следи се откриват в Средновековието, се развива от юристите - бележити унгарски учени по публично право, от XVIII в. насетне. Доктрината на Светата Корона на Свети Стефан несъмнено е една особеност от гледна точка на конституционната мисъл, която е дълбоко свързана с историческата традиция на Унгария. Светата Корона е *ens iuridicum per se* според мнението на бележития историк Adalbert Erler (1904-1992 г.).

Това обяснява и защо преамбюлът на новата Унгарска Конституция е толкова обемен. В него се подчертава многовековния конституционен опит на Унгария. В този смисъл трябва да се спомене и *Bulla Aurea* (Златната Була), приета от крал Andrea II (1205-1235 г.) през 1222 г. – почти в същата епоха, когато в Англия е приета през 1215 г. *Magna Carta libertatum* (на английски: “Great Charter of Liberties”) от крал Джон Английски (1199-1216 г.). Някои унгарски историци на правото и конституционалисти акцентират на приликите между Унгария и Англия не само в областта на публичното право и конституционното развитие, но и в областта на частното право.

10. Историческият аспект обяснява защо Преамбюлът на Основния закон на Унгария е така обемен и се състои от 34 абзаца. Унгарският законодател е искал да подчертае историческия континуитет на Унгарската държава от създаването на *Regnum Hungariae* през 1000 г. насетне. По същата причина Парламентът променя и официалното название на страната - от Унгарска Република (на унгарски: “Magyar Köztársaság”) на Унгария (на унгарски: “Magyarország”).

Трябва да подчертаем и факта, че и в други страни в Европа и на други континенти не се споменава републиканската форма на управление (на английски: “republican form of government”) в официалното название на държавата, но същото се отнася и до монархичната форма на управление, която също не се споменава винаги в това название.

11. След тези общи бележки бих искал да спомена някои принципи, съдържащи се в новата Унгарска Конституция. Ще спомена, че единствено аз първи направих превод (като изключим Сънят на Сципион (*Somnium Scipionis*) преведен от един бележит професор по класическа филология) на диалога, който представлява фундаменталното и обемното съчинение *De Republica* на Цицерон - той е според мен от изключително значение и актуалност. Преводът е публикуван с бележки и коментари в четири издания (първото е от 1995 г.) Названието „Конституция“ е именно на Цицерон, употребено в смисъл *rem publicam constituere*. Това е и етимологичната основа на термина за държава, използван в някои европейски езици (на латински: *res publica*).

Според Цицерон могат да се считат с конституционна система само държавите, в които съществува консенсус между всички (*consensus omnium bonorum*). Други

основни идеи, базирани на Цицерон, с голяма актуалност и значение, са тези за общото благо (*bonum commune*) и обществената полезност (*utilitas publica*).

Цицерон развива и идеята за неинституционализираната държава - *res publica* или *optimus status rei publicae*. Според Марк Тулий Цицерон добре управляваната държава не е тази, която има само институции, а управлението според *bonum commune*, *utilitas publica*, *consensus omnium bonorum* и пр. В текста на новата Унгарска Конституция (Основния закон) тези принципи, развити преди 2000 години в Древния Рим от Цицерон, също са въплътени.

12. Текстът на Основния закон на Унгария е основан върху консенсусът между парламентарно представените партии. Така според идеите на Цицерон можем да кажем, че е налице *consensus omnium bonorum* на всички партии в еднокамерния Унгарски Парламент (на унгарски: "országgyűlés"). Впрочем тази особеност на новата Унгарска Конституция все още не е заслужено оценен.

Новата Унгарска Конституция подчертава също необходимостта от разделение на властите (на френски: "séparation des pouvoirs") според идеите на Charles de Montesquieu.

13. Една конституция, в случая основният закон, не може да се основава само на правото, а трябва да е тясно и органично отношение, основани и върху морални принципи. В тази връзка можем да цитираме великия римски поет Quintus Horatius Flaccus: "*Quid leges sine moribus vanae proficiunt*".

В различни разпоредби на новата Унгарска Конституция тази идея, по-скоро този принцип от изключително значение, е в пълен контраст със старата Конституция от 1949 г., основана на социалистическата и комунистическата съветска доктрина. Така според този принцип съдиите от всички инстанции трябва да вземат предвид при постановяване на съдебните решения връзката между закона (на латински: "ius") и морала (на латински: "mos").

Можем да цитираме в тази връзка и изрично постановеното от император Юстиниан Първи (527-568 г.) в неговите Институции (на латински: "Institutiones"): "*Omnes populi legibus et moribus reguntur*" или "*de officio iudici...illud observare debet iudex..., quam legibus aut constitutionibus aut moribus proditum est*".

14. На следващо място в текста на новата Унгарска Конституция се подчертава значението на брака, основано на многовековна традиция. Това съвсем не е нова идея в историята на човечеството. Фундаменталният труд „Система на съвременното римско право“ (на немски: “System des heutigen römischen Rechts”) на големият немски юрист-романист Friedrich Carl von Savigny (1779-1861 г.) е преведен на италиански от друг велик романист - от Vittorio Scialoja (1856-1933) - голям приятел на Унгария. В този труд се правят разграничения между различни правни институти - различни типове договори, отговорност, евикция, собственост, владение и пр., но се подчертава неизменността на брака (на немски: “Ehe”). Friedrich Carl von Savigny използва два термина - правна институция (на “Rechtsinstitution”) и правен институт (на немски: “Rechtsinstitut”), като подчертава голямото значение на брака за човечеството (на немски :”Zivilgesellschaft”).

Friedrich Carl von Savigny се позовава на правния опит на римските юристи, като цитира определението на Модестин, ученик на Улпиан, за брака: “*nuptiae sunt coniunctio maris et feminae, consortium omnis vitae, divini et humani iuris communicatio*” (D. 23, 2, 1). Почти със същите думи е и определението за брака в новата Унгарска Конституция.

15. В заключение трябва да отбележа и призоваването на Бога (*invocatio Dei*), което се намира в Преамбюла на Основния закон на Унгария. Само в конституциите на пет от двадесет и осемте държави-членки на Европейския съюз, не се съдържа изрична *invocatio Dei*. В Кипър става въпрос за една разделена държава, но ако историческите и съвременни условия бяха се подредили по друг начин, то несъмнено и в Конституцията на Кипър би се съдържала *invocatio Dei*. И в Конституциите на други 16 държави с подобна ситуация *invocatio Dei* все пак се съдържа, но изразено по косвен начин.

Така *invocatio Dei* (на немски: “Gottesbezug”) се намира в текста на Основния закон на Федерална Германия (*Grundgesetz*) от 1949 г. , но също и в Конституцията на Бавария от 1946 г. (“Freistaat Bayern”) , а след Обединението на Германия през 1990 г. в конституциите на двете нови *Länder* (на немски: “neue Bundesländer”), които преди бяха част от ГДР (“Deutsche Demokratische Republik”, “DDR”), също съдържат изрично *invocatio Dei*.

Важно според мене е да отчетем и конституционния опит на Швейцария, където е приета нова Конституция на конфедерацията през 1999 г. и влиза в сила от 2000 г., като там също се съдържа *invocatio Dei*.

16. Новата Конституционна Харта, новият Основен закон на Унгария е приет на 18 април 2011 г. от Унгарския Парламент и е ратифициран от Президента на Републиката и влиза в сила от 1 януари 2012 г. Несъмнено тази конституция е основана върху многовековни принципи на европейската конституционна мисъл и на унгарската конституционна традиция. Основният закон на Унгария гарантира функционирането на една държава, която държи сметка за новата политическа, социална и икономическа реалност и в съответствие с концепциите и традициите на европейския конституционализъм.